

УДК 349.6:621.643/646

О. В. Борденюк

ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ ТРУБОПРОВІДНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що трубопровідний транспорт відчуває на цей час значні проблеми у своєму розвитку, обумовлені зношеністю трубопровідних мереж, що перебувають у тривалій експлуатації, та зростанням аварійних ризиків. Трубопровідний транспорт посідає особливе місце в єдиній транспортній системі України. На сьогодні практично весь обсяг видобутих нафти й газу транспортується системою магістральних трубопроводів. Найбільш економічно ефективним способом транспортування нафти й газу є трубопровідний транспорт, що визначає його виняткову роль в економіці країни.

Створення трубопровідних систем, інтенсивний розвиток нафтогазовидобувних і переробних галузей характеризуються значним антропогенним впливом на землі та інші природні ресурси, що проявляється в їх деградації внаслідок забруднення під час будівництва та експлуатації. Нераціональне землекористування в системі трубопровідного транспорту, як правило, призводить до порушення правового режиму використання земельних та інших природних ресурсів і вимагає розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності заходів правової охорони земель. Проведені реформи в паливно-енергетичному комплексі України свідчать про необхідність подальшого вдосконалення заходів правової охорони земель трубопровідного транспорту.

Аналіз останніх наукових досліджень. У науці земельного права дослідженню проблем правового режиму земель різних категорій присвячено праці таких вчених, як В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, Ю.О. Вовк, А.П. Гетьман, П.Ф. Кулинич, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, О.О. Погрібний, В.І. Семчик, В.Д. Сидор, Н.І. Титова, В.І. Федорович, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та інші. Незважаючи на велику кількість робіт, які певним чином стосуються проблем використання й охорони земель, земельних ділянок і земельних ресурсів, питання правової охорони земель трубопровідного транспорту вимагають спеціальної уваги та проведення додаткового дослідження.

Метою статті є дослідження передбачених чинним законодавством заходів правової охорони земель трубопровідного транспорту та визначення основних екологічних ризиків господарської діяльності підприємств трубопровідного транспорту.

Вклад основного матеріалу. Зазначимо, що взаємодія суспільства із землею останні декілька десятиліть викликає серйозне занепокоєння. Зниження антропогенного впливу стає найважливішим пріоритетом усієї виробничої діяльності. Насамперед це стосується підприємств паливно-енергетичного комплексу, які залишаються одними з головних забруднювачів земель.

Магістральні трубопроводи відносяться до категорії об'єктів, експлуатація яких поєднується зі значною екологічною небезпекою. Численні аварії на технологічних трубопроводах, що транспортують пожежо- та вибухонебезпечні продукти,

отруйні компоненти й токсичні речовини, призводять до локальних і загальних забруднень земель, створюють підвищений ризик для життя та здоров'я населення.

Екологічна безпека магістральних трубопроводів залежить від ґрунтово-кліматичних умов їх експлуатації. Основною причиною, що викликає порушення екологічної рівноваги під час руйнування магістральних нафтогазопроводів, є агресивне середовище трубопровідного простору, яке впливає на метал труби в місцях порушення ізоляції [1, с. 5]. Тому відповідно до ч. 1 ст. 44 Закону України «Про охорону земель» під час спорудження та експлуатації лінійних інженерних споруд (доріг, трубопроводів, ліній електропередач і зв'язку, а також інших лінійних інженерних споруд) спеціально уповноважені органи виконавчої влади в галузі охорони земель здійснюють постійний контроль за станом ґрунтового покриву на цих та прилеглих до них земельних ділянках [2].

Останнім часом усе частіше порушуються питання вдосконалення системи безпеки об'єктів трубопровідного транспорту. Найвні загрози працездатності об'єктів трубопровідного транспорту, особливо лінійних, що мають протяжні ділянки, контроль за станом яких доволі складно й дорого забезпечувати, змушують звертати увагу на нові методи контролю та моніторингу. До переліку завдань діагностики й моніторингу об'єктів трубопровідного транспорту належить екологічний моніторинг об'єктів [3, с. 24].

Земельним законодавством передбачається, що господарська та інша діяльність, яка зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад установлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин, забороняється (ч. 1 ст. 45 Закону України «Про охорону земель»). Відповідно до ч. 2 ст. 45 Закону України «Про охорону земель» у разі виявлення фактів забруднення ґрунтів небезпечними речовинами спеціально уповноважені органи виконавчої влади в галузі охорони земель вживають заходи щодо обмеження, тимчасової заборони (зупинення) або припинення діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, притягнення винних до відповідальності згідно із законом та проведення в установленому порядку робіт із дезактивації, відновлення забруднених земель, консервації угідь і визначення режимів їх подальшого використання [2].

У процесі проектування й будівництва нових трубопроводів необхідно розробляти комплекс організаційно-технічних заходів, спрямованих на зниження небезпеки можливих аварій [4, с. 23]. Особливі вимоги встановлюються ст. 49 Закону України «Про охорону земель» щодо охорони земель під час застосування нових технічних засобів і технологій. Відповідно до ч. 1 ст. 49 наведеного закону під час розміщення, проектування, будівництва та введення в дію нових і реконструйованих об'єктів, застосування нових технічних засобів і технологій, які справляють негативний вплив на екологічний стан, передбачаються заходи щодо запобігання небезпечним екологічним і санітарно-гігієнічним наслідкам, раціонального використання та охорони земель. Розміщення об'єктів, які справляють негативний вплив на екологічний стан і якість земельних ресурсів, проводиться з урахуванням результатів інтегральної оцінки цього впливу й розробки відповідних заходів щодо запобігання небезпечним екологічним і санітарно-гігієнічним наслідкам та щодо раціонального використання й охорони земель лише після проведення державної

екологічної експертизи в порядку, визначеному законом (ч. 2 ст. 49 Закону України «Про охорону земель»)[2]. У компанії «Укртрансгаз» здійснюється робота щодо впровадження й удосконалення інтегрованої системи управління якістю, екологічного керування та управління безпекою праці відповідно до вимог міжнародних стандартів ISO 9001, ISO 14011, OHSAS 18001 [5, с. 18].

Правова охорона земель безпосередньо пов'язується з Правилами охорони магістральних трубопроводів, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 1747. Відповідно до п. 4 Правил охорони магістральних трубопроводів для охорони об'єктів магістрального трубопровідного транспорту, зважаючи на їх стратегічне значення та потенційну небезпеку, здійснюються такі заходи: установлення охоронних зон для діючих і тимчасово законсервованих об'єктів; організація охорони об'єктів; розроблення й упровадження автоматизованих систем виявлення несанкціонованого втручання сторонніх осіб у роботу об'єктів; безперешкодне здійснення підприємствами магістрального трубопровідного транспорту контролю за технічним станом і виконання планових та аварійно-відновних робіт в охоронних зонах; установлення обмежень на розміщення в охоронних зонах будівель, споруд, комунікацій і на провадження господарської діяльності в цих зонах [6].

Світовий досвід експлуатації магістральних газопроводів свідчить про те, що на компресорних станціях, де відбувається стиснення великих мас вибухонебезпечного природного газу до високих показників тиску, можуть виникати аварії з важкими екологічними наслідками [7, с. 12]. Для визначення екологічної безпеки під час розміщення, будівництва нових і реконструкції діючих об'єктів трубопровідного транспорту, а також під час їх експлуатації проводиться обов'язкова державна екологічна експертиза в порядку, встановленому законодавством України (ст. 15 Закону України «Про трубопровідний транспорт») [8]. Практика експлуатації трубопроводів свідчить, що ідеального захисного покриття не існує. Навіть за ретельного виконання захисне покриття в процесі експлуатації старіє [9, с. 17].

Для забезпечення безпечної експлуатації об'єктів магістрального трубопровідного транспорту, зокрема об'єктів магістральних газопроводів I і II класу, магістральних нафтопроводів, нафтопродуктопроводів, конденсатопроводів, магістрального трубопровідного транспорту, призначеного для транспортування рідкого аміаку й етилену, встановлюються охоронні зони. Закон України «Про правовий режим земель охоронних зон об'єктів магістральних трубопроводів» у ст. 1 визначає охоронну зону об'єктів магістральних трубопроводів як територію, обмежену умовними лініями вздовж наземних, надземних і підземних трубопроводів та їх споруд по обидва боки від крайніх елементів конструкції магістральних трубопроводів та за периметром наземних споруд на визначеній відстані, на якій обмежується провадження господарської та іншої діяльності [10].

Аналіз основних ризиків, пов'язаних із будівництвом магістральних трубопроводів, дозволяє виділити основні з них, а саме: природні ризики (зливові дощі або повені), рельєф місцевості (гірська місцевість, болотиста місцевість, прокладання трубопроводів під водою), технологічні небезпеки (особливості ризиків траншейної та безтраншейної технології прокладки), людський фактор (дефекти трубопро-

воду, що утворилися під час виготовлення труб, їх транспортування, зварювання, укладання, випробування). До основних ризиків, пов'язаних з експлуатацією магістральних трубопроводів, можна віднести такі: вогонь, природні сили й стихійні лиха, протиправні дії третіх осіб, механічні дії, розрив труби трубопроводу, розгерметизацію трубопроводу, з'єднань труб, запірної та сполучної арматури, загрози забруднення навколишнього середовища [11, с. 6].

З метою охорони земель трубопровідного транспорту доцільним є проведення моніторингу екологічної безпеки під час будівництва й експлуатації трубопроводів, який має охоплювати всі основні стадії функціонування трубопровідних систем: проектно-вишукувальну, будівельно-монтажну, експлуатаційну та постексплуатаційну. Організація моніторингу екологічної безпеки для кожної потенційно небезпечної зони потребує детального дослідження з метою виявлення всіх природних та антропогенних факторів, які визначають імовірність виникнення в межах цієї зони екологічно небезпечних ситуацій, визначення можливого подальшого їх розвитку з урахуванням типових карт і схем перенесення забруднень та вибору необхідних для контролю й подолання наслідків таких ситуацій спеціальних методів і засобів.

Експлуатований трубопровід є небезпечним виробничим об'єктом, що створює екологічну небезпеку для земельної ділянки та інших навколишніх природних об'єктів. Висока аварійність трубопроводів є причиною великої кількості земельних та екологічних правопорушень [12, с. 5].

Моніторинг земель дозволить спланувати обсяг землеохоронних заходів з урахуванням забезпечення економічної ефективності запобігання забруднення земель. Вартісна оцінка наслідків забруднення земель повинна покладатися в основу формування нормативів плати за забруднення й використання земель трубопровідного транспорту. Існуючий механізм землеохоронної діяльності під час будівництва й експлуатації трубопроводів не повною мірою вирішує питання поєднання функцій господарської діяльності та забезпечення дотримання правового режиму земель трубопровідного транспорту. Тому необхідно розробляти й упроваджувати такі заходи правової охорони земель трубопровідного транспорту, які дозволили б мінімізувати екологічні ризики під час будівництва та експлуатації трубопровідного транспорту. При цьому необхідно враховувати характер, обсяг та інтенсивність передбачуваного впливу трубопроводу на землі в процесі будівництва й експлуатації, можливість аварійних ситуацій на об'єкті та їх наслідки, зміни параметрів земель під впливом трубопроводу.

Висновки. Таким чином, діяльність підприємств трубопровідного транспорту істотно впливає на стан земель. Магістральні трубопроводи є небезпечними виробничими об'єктами, прокладеними на землях сільськогосподарського призначення, лісогосподарського призначення, житлової та громадської забудови. Крім того, вони знаходяться в безпосередній близькості з багатьма промисловими й цивільними об'єктами. Підприємства трубопровідного транспорту постійно виконують роботи з будівництва, експлуатації та ремонту лінійних об'єктів відповідно до нормативів безпечної експлуатації трубопровідних систем. Ремонтно-будівельні роботи безпосередньо пов'язані з використанням земель і проведенням земляних

робіт, під час яких тракторна техніка руйнує ґрунтовий покрив. Основними джерелами промислового забруднення та деградації земель трубопровідного транспорту є такі: розгерметизація трубопроводів із витоком нафти й нафтопродуктів, механічний вплив будівельної техніки, засмічення земель в охоронній зоні будівельним сміттям. Загрозу промисловій та екологічній безпеці становлять самочинні дії громадян в охоронних зонах об'єктів магістральних трубопроводів, у тому числі кримінальні врізання, самовільне будівництво та влаштування звалищ. Основною метою правової охорони земель трубопровідного транспорту є зменшення ризику можливого заподіяння шкоди землям у результаті господарської діяльності підприємств трубопровідного транспорту. Охорона земель є обов'язком кожного землекористувача, у тому числі й підприємств трубопровідного транспорту. Державна земельна політика повинна спрямовуватися на збереження й відновлення цілісності природних систем, у тому числі запобігання їх фрагментації в процесі господарської діяльності під час створення лінійних споруд трубопровідного транспорту.

Можливість погіршення показників якості земель під впливом природних і техногенних факторів під час будівництва й експлуатації трубопроводів становить загрозу екосистемам на прилеглих ландшафтах. Тому необхідно розробляти комплекс землеохоронних заходів, який повинен звести до мінімуму вплив антропогенних чинників на стан земель. Спостереження за станом трубопроводів повинне включатися в комплекс заходів із проведення моніторингу земель у місцях розташування трубопроводу, на основі якого встановлюються джерела й масштаби забруднення земель трубопровідного транспорту.

Література

1. Кодзаев М.Ю. Повышение экологической безопасности при эксплуатации магистральных нефтегазопроводов : автореф. дис. ... канд. техн. наук ; спец. 25.00.36 «Геоэкология» / М.Ю. Кодзаев ; Северо-Кавказский горно-металлургический ин-т. – Владикавказ, 2003. – 16 с.
2. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 349.
3. Сапожніков О.Д. Нестандартний підхід до моніторингу об'єктів трубопровідного транспорту / О.Д. Сапожніков, В.В. Морозюк, О.А. Морозюк // Трубопровідний транспорт. – 2012. – № 5(77). – С. 24–26.
4. Слободян В.І. Надійність і безпека магістрального трубопровідного транспорту / В.І. Слободян // Трубопровідний транспорт. – 2012. – № 1(73). – С. 22–23.
5. Требульова І.О. Ведення нормативних документів у ДК «Укртрансгаз» / І.О. Требульова, Т.В. Зубенко // Трубопровідний транспорт. – 2012. – № 2(74). – С. 18–19.
6. Про затвердження Правил охорони магістральних трубопроводів : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 1747 // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 226. – Ст. 23.
7. Корольов П.В. Безпечна експлуатація технологічних трубопроводів компресорних станцій / П.В. Корольов, Ю.Д. Зябченко, Д.В. Коломеев // Трубопровідний транспорт. – 2012. – № 1(73). – С. 12–15.
8. Про трубопровідний транспорт : Закон України від 15.05.1996 р. № 192/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 29. – Ст. 139.
9. Андріішин Н.М. Покращення захисту магістральних газопроводів від підземної корозії / Н.М. Андріішин, Г.І. Савкун // Трубопровідний транспорт. – 2011. – № 5(71). – С. 16–17.
10. Про правовий режим земель охоронних зон об'єктів магістральних трубопроводів : Закон України від 17.02.2011 р. № 3041-VI // Голос України. – 2011. – № 54. – Ст. 25.
11. Богинский Д.Л. Совершенствование управления развитием трубопроводного транспорта в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Д.Л. Богинский ; Российская академия гос. службы при Президенте Российской Федерации. – М., 2001. – 18 с.

12. Постоев А.В. Административно-правовые средства обеспечения рационального использования и охраны земель трубопроводного транспорта России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / А.В. Постоев ; Омский гос. ун-т им Ф.М. Достоевского. – Омск, 2007. – 20 с.

Анотація

Борденюк О. В. Правова охорона земель трубопровідного транспорту в Україні. – Стаття.

Проведено дослідження передбачених чинним законодавством заходів правової охорони земель трубопровідного транспорту. Встановлено, що магістральні трубопроводи є небезпечними виробничими об'єктами, які негативно впливають на стан земель. Визначено основні екологічні ризики господарської діяльності підприємств трубопровідного транспорту.

Ключові слова: правова охорона, землі транспорту, трубопровідний транспорт, забруднення земель, екологічний ризик, засмічення земель.

Аннотация

Борденюк О. В. Правовая охрана земель трубопроводного транспорта в Украине. – Статья.

Проведено исследование предусмотренных действующим законодательством средств правовой охраны земель трубопроводного транспорта. Установлено, что магистральные трубопроводы являются опасными производственными объектами, негативно влияющими на состояние земель. Определены основные экологические риски хозяйственной деятельности предприятий трубопроводного транспорта.

Ключевые слова: правовая охрана, земли транспорта, трубопроводный транспорт, загрязнение земель, экологический риск, засорение земель.

Summary

Bordenyuk O. V. Legal protection of land pipelines in Ukraine. – Article.

The study by the current legislation of legal protection of land pipelines held. Found that pipelines are unsafe production facilities that affect the status of the land. Main environmental risks of business enterprise pipeline are determined.

Key words: legal protection, land transport, pipelines, land pollution, environmental risk, contamination of land.